

Ольга Палюх

ГАЛИЦЬКА ПРЕСА ПРО 350-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДРУКОВАНОЇ КНИГИ В КОНТЕКСТІ ВИДАВНИЧИХ ПРОБЛЕМ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

На основі публікацій галицької преси розглянуто святкування 350-ліття українського друкарства у складних суспільно-політичних та економічних обставинах міжвоєнної доби. Особливу увагу приділено відзначенню ювілею у Галичині. Дано оцінку цієї події в контексті її впливу на активізацію національного видавничого руху в той період.

Ключові слова: галицька преса, першодрукар Іван Федорович, ювілей українського книговидавництва, видавничі проблеми, цензурні утиски.

На основе публикаций галицкой прессы освещено празднование 350-летия украинского книгопечатания в сложных общественно-политических и экономических обстоятельствах межвоенного периода. Особое внимание уделено ознаменованию юбилея в Галиции. Дана оценка этого события в контексте ее влияния на активизацию национального издательского движения в это время.

Ключевые слова: галицкая пресса, первопечатник Иван Федорович, юбилей украинского книгоиздания, издательские проблемы, цензурные притеснения.

On the basis of publications of the Galician press the 350th anniversary of the Ukrainian printing in complex socio-political and economic circumstances of the interwar era has been examined. A special attention has been paid to marking the anniversary in Galicia. This event has been estimated in the context of its impact on activation of the national publishing movement of that period.

Key words: the Galician press, printing pioneer Ivan Fedorovych, the anniversary of the Ukrainian publishing, publishing problems, censorship restrictions.

До історії української видавничої справи у період міжвоєнної доби, з огляду на національно-культурний підйом у той час, нині привертено значну увагу вітчизняних дослідників книги і преси, підтвердженням чому слугує достатньо презентативна добірка наявних на сьогодні праць. Водночас ґрунтовного висвітлення потребують різноманітні аспекти цієї теми. Так, на нашу думку, важливим є аналіз видавничих проблем 1920—1930-х рр. у контексті їх зв'язку з певними знаковими подіями і датами, які широко відзначалися українською громадськістю та безпосередньо впливали на активізацію

видавничого руху того часу. Однією з таких подій, вважаємо, стало святкування 1924 р. у Великій Україні та Галичині 350-ліття появи першої української друкованої книги.

Відзначимо, що частково це питання вже порушувалося у низці досліджень вітчизняного друкарства та книговидання, — перелік заходів з нагоди відзначення ювілею подано у працях І. Огієнка [28, с. 418] та Я. Ісаєвича [16, с. 15—17], а також фрагментарно розглянуто у роботах Н. Черниш [46] та Н. Солонської [38, с. 21], присвячених журналам «Стара Україна» та «Бібліологічні Вісти».

Однак неординарність зазначеної теми стала підставою для більш глибокого її вивчення. Зокрема, нашу увагу привернули матеріали галицької преси, яка вигідно різнилася від радянської періодики демократичністю вислову, різноманітністю обговорюваних тем та об'єктивністю подання інформації. Отже, метою розвідки є висвітлення на основі публікацій у часописах Галичини відзначення 350-літнього ювілею українського друкарства на вітчизняних теренах і за кордоном та оцінка значущості цієї події в контексті розв'язання видавничих проблем міжвоєнтя.

Завершення Першої світової війни і підписання мирних угод вселяло певні надії щодо можливості об'єднання української нації та створення власної держави, яким, однак, через геополітичні інтереси «сильних світу цього» не судилося здійснитися, — на початку 1920-х рр. українці вкотре опинилися під чужинецькою владою. Водночас в окупаційних умовах, на тлі економічних негараздів та політичних утисків закладені у період визвольних змагань ідеї соборності стали міцним фундаментом й слугували поштовхом до національно-культурного оновлення, важливе місце в якому належало друкованому слову.

На початку 1920-х рр. видавничі реалії по-різному склалися на розділених кордонами українських землях. Так, на тлі розпочатого компартійним керівництвом у Радянській Україні процесу українізації нагальними стали питання кількісного збільшення національного книго- і пресопотоку та підвищення його якісного рівня. Однак, як зазначало «Діло», аналізуючи матеріали української радянської періодики, для цього бракувало видавничих потужностей, зокрема, Всеукраїнське державне видавництво друкувало «заледви по кількадесят тисяч шкільних підручників тоді, коли

для України потрібно їх друкувати великі сотні тисяч, а навіть міліони» [24]. У фінансовій скруті перебувала й Всеукраїнська академія наук, яка певний час змушена була звертатися за допомогою навіть у друкуванні своїх звітів до закордонних українських інституцій [7]. Невтішну ситуацію в українській книговидавничій справі в СРСР змальовував автор під криптонімом В. К-о після відвідання щорічного Міжнародного промислового ярмарку у Празі, вказуючи на мізерність її продукції порівняно з російськомовною: «Отже поза Москвою і Петербургом в т. зв. “другіх місцевостях” припадає в середньому коло 25 прц., а в 1923 всього 20 прц. цілої книжкової продукції... Коли ми прийнемо на увагу, що на виставці жидівський відділ майже дорівнює українському, що на ці “інші місцевости” припадає ціла московська провінція, ціла Україна, Білорусь, Грузія і “прочая і прочая” і що на тих “окраїнах” видано більшість книжок на мові російській... Цікаво, чи припадає на уділ українських книжок бодай хоч 3 проц. усіх виданих книжок держ. видавництва?» [4, ч. 72]. Дописувач «Діла» звернув увагу також на те, що хоча мистецький бік, художньо-технічне оформлення українських книг були набагато кращими, ніж у багатьох представлених російських видань, від яких віяло «старою бюрократичною Москвою», однак вони значно поступалися їм у поліграфічному виконанні («українську книжку друкується просто на одпадках — на найгіршому папері») і в тематиці: «Зрозуміло: коли на видання книжок українською мовою видається лише 3 проц. коштів держвидату, то праці наших українських вчених та письменників лежать довгими роками не друковані і лише наймолодші та найенергійніші намагаються дещо видавати літографічним способом... власноручно виписуючи цілий текст і майже власноручно друкуючи на примітивному приладі» [4, ч. 73].

Натомість у Галичині польською владою активно проводилася політика колонізації місцевого населення, тож сучасники цих подій у повсюдному ширенні української книги і преси вбачали вагомий чинник протидії цьому. Втілити це на практиці значною мірою перешкоджали як політичні, так і суто економічні чинники — девальвація валюти, здорожчання паперу, підвищення вартості друкарських послуг тощо. В результаті книга ставала «люксусом», недоступною розкішшю для багатьох громадян. За таких несприятливих обставин на межі існування опинилися найбільші

довоєнні українські видавничі осередки — Наукове товариство ім. Шевченка, «Просвіта», «Рідна Школа» [31, с. 181—183]. Щоб не втратити національну ідентичність, необхідним було згуртування на патріотичних началах та привернення уваги до проблем української книги всіх українців галичан, і саме цю об'єднавчу місію поклала своїм обов'язком незалежна галицька преса, яка стала рупором для місцевого громадянства.

Отже, очевидним є те, що святкові заходи з нагоди ювілею українського друкарства мали на меті сколихнути почування співвітчизників обабіч Збруча, а також тих, які не з власної волі опинилися за межами рідної землі. Відзначимо, що першим віднайденим нами у цій ланці матеріалом стала опублікована на шпальтах «Діла» ще наприкінці 1923 р. відозва Українського громадського видавничого комітету про організацію в Празі у березні 1924 р. виставки українських друків та книжкової графіки, приуроченої до 350-ї річниці появи першої друкованої української книги, в якій запрошувалося взяти участь як «всі видавництва», так і «усіх громадян, що мають у себе які цікаві для вистави друки» [32].

Однак більшість публікацій, присвячених цій події, з'явилася у галицькій пресі лише на початку березня 1924 р., адже саме на весну планувалися перші урочистості — виставки слов'янської стародрукованої книги в Національному музеї у Львові й української книжкової графіки у Празі, а також вихід спеціального випуску часопису «Стара Україна». Так, про організацію львівської виставки оголосили в майже ідентичних за змістом повідомленнях часописи «Діло» [48] і «Новий Час» [47], з яких дізнаємося, що, крім стаціонарної експозиції у Львові, було підготовлено також пересувні виставки, «з якими може обїхати важніші міста — на бажання місцевих культурних огнищ і шкільних управ».

Очевидно, у зв'язку з тим, що львівська експозиція була доступною для галицького загалу, більша увага приділялася виставці у Празі, зокрема, у «Ділі» їй присвячено дві публікації — «Виставка українських друків і книжкової графіки в Празі» [5] та «Українська книжково-графічна виставка» [43]. У першій повідомлялося про ті труднощі, з якими довелося зіштовхнутися під час її організації, як-от: проблеми з орендою приміщення, через що експозицію було поділено на дві частини, які демонструвалися окремо, а також із за-

безпеченням самими експонатами. Друга — відтворювала враження невідомого дописувача часопису від відвідання виставки.

Відгук про Празьку книжкову виставку помістила також газета «Наш Прапор». У ньому, крім огляду самої експозиції, зосереджувалося увагу на проблемах, які переживала українська книжка під більшовицькою окупацією, підтвердженням чому слугували представлені статистичні дані: якщо її випуск за часів української влади у 1918 р. становив 1500 назв, то в 1923 р. їх кількість «ледве дійшла до 160 українських назв» [42].

Найбільш повно заходи до ювілею афішувалися у з'єднаному (2/5-му) числі часопису «Стара Україна», спеціально виданому з цієї нагоди як окремий тематичний випуск. У ньому публікувалися замітки і повідомлення про святкування у Великій Україні, Галичині і за кордоном. Відзначимо, що інформація в них певною мірою переукувалася із відомостями, поданими у присвяченому 350-річчю українського друкарства номері «Бібліологічних Вістей». Зокрема, сповіщалося про урочистості, організовані за підтримки й участі найбільших наукових і культурних установ УСРР — Всеукраїнської академії наук, Всенародної бібліотеки України, Українського наукового інституту книгознавства, Інституту пластичних мистецтв, бібліотеки Інституту народної освіти та інших державних закладів: «прилюдні урочисті збори» з низкою доповідей провідних дослідників книги — М. Макаренка та С. Маслової, виставку українських стародруків, підготовку ювілейного збірника, а також видання спеціального номера «Бібліологічних Вістей». Серед інших заходів у Радянській Україні висвітлювалося проведення 16—21 лютого 1924 р. Вінницькою філією Всенародної бібліотеки України при ВУАН виставки, присвяченої пам'яті першодрукаря й винахідника друкарства Йоганна Гутенберга, метою якої було відтворення історичного шляху книги та еволюції її оформлення, ознайомлення з розвитком друкарської техніки та досягненнями в галузі ілюстрації. Інформацію про її перебіг було подано за матеріалами газети «Вісти ВУЦВК».

Багато акцентувалося на подіях, запланованих науковими, просвітницькими і видавничими осередками Галичини — Науковим товариством ім. Шевченка, «Просвітою», Національним музеєм, видавництвом «Друкар». У рамках святкування НТШ готувало про-

ведення у травні «святочної академії» в залах Національного музею, де з доповідями мали виступити І. Огієнко, І. Свенціцький, К. Студинський, вихід видань — «Ювілейного Збірника: В 350ліття друкарства на Україні 1574—1924 р.» та святкового числа «Старої України», віднайдення надгробного каменя Івана Федорова, організацію відповідних тематичних засідань секцій і комісій [35, с. 59].

Повідомлялося також про організацію Національним музеєм у Львові згаданої «Ювілейної вистави українських і словянських стародруків на тлі стародруків західно-європейських», підготовку фундаментального багатоілюстрованого видання «Початки книгопечатання на Землях України» та прочитання І. Свенціцьким циклу лекцій з історії книжки, які передували ювілею ще в 1923 р.

Чимало заходів планувало товариство «Просвіта», насамперед це — зацікавлення широкого кола громадськості ювілеєм через власні видання, як-от: опублікування в календарі товариства на 1924 р. статей Одарки Брикович «Дещо про книжку (З нагоди 350-ліття українського першого друку)» та М. Возняка «Батько українського друкарства (Іван Федорів)»; у третьому числі місячника «Народня Просвіта» — розвідки І. Калиновича «Значіння і завдання книжки (З нагоди 350-літнього ювілею української книги)»; вихід у серії «Історична Бібліотека» книжки І. Крип'якевича «Іван Федорович, перший друкар України». Товариство також звернулося із закликом до своїх філій провести у березні—квітні того року урочисті вечори.

Ідею святкування підтримали українські друкарі Львова — з їхньої ініціативи на початку квітня 1924 р. засновано нову видавничу установу «Друкар», перша книга якої мала присвячуватися історії українського друкарства. Львівські друкарі одними з перших відвідали виставку стародруків у Національному музеї, своїми силами планували влаштувати урочистості у травні 1924 р. та взяли участь разом з іншими громадськими інституціями у заходах із відновлення надгробного каменя І. Федоровича й встановлення відповідної пам'ятної дошки [35, с. 60].

Повідомлення про святкування за кордоном обмежувалися головно інформацією про організацію української книжкової виставки у Празі, де презентувалося «книжки, ноти, мапи, плякати, листовні картки й інші художні репродукції, від 1918 р. до початку вистави», «всю українську пресу за 1923 р., видання в чужих мовах

про Україну й українську справу та переклади з української мови», а також «праці українських артистів — графіків, які уміщені в різних друках... так і оригінали — проекти виготовлені для невидрукованих іще видань» [35, с. 61—62].

Водночас зазначалося, що 350-річному ювілею української книги на той час приділялося мало уваги на сторінках як крайової, так і закордонної рідномовної преси. Першим згадав про цю дату берлінський часопис «Літопис політики, письменства і мистецтва», у декількох числах якого друкувалася розвідка І. Огієнка «Друкарська трійця», присвячена книгодрукарському внеску Швайпольта Фіоля, Франциска Скорини та Івана Федоровича [35, с. 61].

Існуючу прогалину прагнула заповнити відповідними матеріалами редакція часопису «Стара Україна». У вступному слові до святкового номера, в якому високо підносилися заслуги І. Федоровича у поширенні книгодрукування в Україні, акцентувалася також необхідність закарбування здобутків українського друку в історичній, бібліографічній і музейній спадщині: «...на превеликий жаль і на сором нам... Не маємо ще ні історії друкарства в Україні, ні історії української книжки зокрема. Не маємо хочби загального інвентаря всієї української друкарської продукції за весь час її існування. Не маємо вкінці навіть окремої установи, деб українська книжка зберігалася не як корисне знаряддя, але як пам'ятка національної культури (Музей книжки)». Поштовхом до цього, на думку редакції, мало стати відзначення ювілею українського друкарства у 1924 р.: «Нехай жеж 350-ті роковини друкарства на Україні, які саме святкуємо, дадуть почин до відроблення всіх згаданих вище наших культурних занедбань!» [41].

Свій внесок у відзначення поважної дати «Стара Україна» зробила через публікацію на шпальтах ювілейного випуску масиву розвідок відомих дослідників української минувшини, в яких відтворювалася сподвижницька праця І. Федоровича та презентувалися видані ним на вітчизняних теренах друки. Своєрідним зачином на полі досліджень історії українського друкарства слугували статті І. Кревецького [19], І. Огієнка [27], І. Свенціцького [33], які безпосередньо присвячувалися діяльності першодрукаря в Україні. Серед них особливою ґрунтовністю у доборі історичних матеріалів виділялася розлога розвідка І. Огієнка «Іван Хведорович, фундатор постійного друкарства на Україні. Життя і діяльність». У той же час

І. Свенціцький, подавши коротку ретроспективу українського друкарства, наголосив на тих негативних суспільно-політичних і економічних чинниках, які спричинилися до недолі української книги у 1920-х рр.: «Правда, Не в радості побідного співу творчого життя святкує вона сю хвилю свого культурно-національного розвитку — без змоги цілими довгими роками дізнатися хоч дрібку про книжні новини на схід від державних кордонів сьогоднішньої Польщі, — в часи найпоганішого обезцінення і матеріального маловаження дійсних творців книжки — її авторів» [33].

В інших дослідженнях, як-от М. Возняка та І. Зілинського, порушувалися питання щодо подальшої долі друкарні після смерті першодрукаря [6] та контроверсійності визнання за Львовом чи Заблудовим першості в українському друкарстві [15]. Заходи, які відбувалися у Львові під час відзначення 300-х роковин з дня смерті І. Федоровича, висвітлив на сторінках часопису Г. Галабурда [9].

Розвідки М. Голубця [10], В. Дорошенка [12], І. Крип'якевича [20] були присвячені виданням І. Федоровича, які аналізувалися з точки зору їх мистецької і друкарської ошатності. У публікаціях І. Кревецького [18] та Б. Михайловича [22] обговорювалися питання, пов'язані з необхідністю увіковічення пам'яті першодрукаря, насамперед віднайдення й відновлення надгробного каменя з його могили.

Важливість порушеної теми додатково підтверджувала представлена І. Огієнком на сторінках ювілейного числа широка бібліографія наукових праць, присвячених І. Федоровичу, які з'явилися упродовж 1704—1924 рр. [26].

Інформаційний вплив на читача посилювало відповідне художнє оформлення випуску завдяки представленню в ньому численних зображень із видань І. Федоровича. Унаочнювали авторські тексти цілі сторінки із заставками й ініціалами, кінцівки, герб гетьмана Г. Ходкевича, друкарський знак І. Федоровича, портрет євангеліста Луки, водяні знаки із львівського «Апостола» 1574 р., а також титульний аркуш, початкові букви, герб князя К. Острозького з острозької «Біблії» 1581 р. Окрім того, у святковому числі містилися й інші ілюстрації: портрети І. Федоровича, князя К. Острозького та львівського єпископа Гедеона Балабана, план церкви св. Онуфрія у Львові, світлини надгробного каменя першодрукаря.

Почин «Старої України» у відзначенні 350-ліття українського друкарства підтримали й інші галицькі часописи. Так, з наго-

ди ювілею у «Літературно-Науковому Вістнику» було опубліковано дві статті — Г. Галабурди [8], присвячену життю і діяльності І. Федоровича, та В. Січинського [37], в якій презентувалися гравюри перших українських видань.

Низка статей з'явилася в газетах «Діло», «Новий Час» і навіть у польськомовному часописі товариства львівських друкарів «Ognisko». Це публікації І. Огієнка та Степана Охримовича (під крипт. Ст. Ох.) — «Перший український друкар Іван Хведорович. Крашанка на могилу фундателя постійного українського друкарства — Івана Хведоровича» [29] і «В 350-літте української книжки» [30], а також стаття «Iwan Fedorowicz», яку підготував П. Буняк за матеріалами розвідки І. Огієнка в «Старій Україні» й оприлюднив під криптонімом (р) [2]. У них не тільки високо оцінювалася провідна роль першодрукаря у поступі книгодрукування на українських землях, а й порушувалися актуальні видавничі проблеми того часу. Так, І. Огієнко звернув увагу на потребу популяризації української книги в суспільстві, закликаючи прочитати ювілейний випуск «Старої України». Зі свого боку, С. Охримович акцентував необхідність підвищення культури української книги у 1920-ті рр.: «...ми досі не вміли сотворити книжки, що робилаби свою велику культурну місію в той спосіб, що сталаб необхідною, конче потрібною в руках найширших верств нашого народу, що — так би сказати — сама лізлаби в руки, заохочувала до прочитання її. Одним словом ми не вміли створити книжки: інтересної... Від книжки жадається, щоб вона була позиточна, гарна і дешева. Треба вважати і видавцям і покупцям читачам, щоби ці три прикмети книжки були з собою в гармонії, щоби ніколи не виношено одної сторони книжки, і легковажено друку, бо всі вони однаково причиняються до вартости книжки. А в нас дуже важко знайти в книжці ці всі три прикмети» [30]. Натомість П. Буняк звернув увагу на продовження наступу на свободу друкованого слова так само, як і раніше, й у цей час: «Ідея Федоровича перемогла — і нині львівське друкарство, можна сміливо стверджувати, святкує тріумф.

Тільки... так як і колись утискувалося друковане слово — так само і тепер до нього застосовуються різні обмеження»*. Відзначимо, що висловлена думка П. Буняка знайшла незабаром повне

* Тут і далі — переклад О. Палюх.

підтвердження, — на друге цитоване нами речення й на ще декілька невідповідностей в інших матеріалах часопису звернула увагу польська цензура, у зв'язку з чим цей номер було конфісковано, а весь наклад підлягав знищенню [50].

Питання загального характеру — щодо місця і ролі книжки у людському житті — порушив І. Калинович у зазначеному місячнику «Народня Просвіта» [17], актуалізуючи висловлювання відомих зарубіжних мислителів минулого і сучасності, як-от: грецького історика Діодора Сицилійського, римського філософа Марка Цицерона, італійського поета Ф. Петрарки та англійського — Д. Мільтона, французького письменника Ф. Фенельтона, данського літературознавця Г. Брандеса, а також українських — митрополита К. Туровського, першодрукаря І. Федоровича, поета Т. Шевченка та громадсько-політичного діяча, історика літератури С. Єфремова. І. Калинович наголошував на проблемах поширення української книги («Завданням сучасної хвилі повинні у нас бути гасла: “Похід української книги — на українські села!” Для цього необхідно треба приступити до негайного плянового зорганізованого книгопоширення...») та плекання культури читання у 1920-х рр. («Пам'ятаймо, що нове життя нашого народу розпочнеться тоді, — коли наше життя зрівняється з книгою!») [17, с. 35].

Особливо жваво відгукнулася галицька преса на урочистості, влаштовані українськими друкарями Львова в Народному домі 18 травня 1924 р. Зокрема, оголошення і відомості про перебіг «Святкової Академії» подали українські часописи «Громадський Голос» [13], «Діло» [34; 45], «Наш Прапор» [14; 49], «Новий Час» [1; 44].

Усі публікації були одноставно позитивними — схвалювався як задум відзначення ювілею появи першої української книги, так і те, що захід організували саме послідовники справи І. Федоровича — українські друкарі Львова, і, зрештою, різноманітність програми святкувань. Так, Л. Ясінчук на шпальтах «Нашого Прапора» зазначав: «Наслідники свого першого українського майстра західної України, спадкоємці прототипа незломного духа й енергії, друкарські робітники поставилися до задуманої Академії незвичайно поважно й солідно. Тому й ціле свято характеризувала повага й щирість, а подекуди й пієтизм» [49]. З іншого боку, в газеті «Діло»

зауважувалося: «...організоване... свято перетворилось у могутню маніфестацію усіх українських культурних робітників у найширшому розумінню. Велика саля “Народного Дому” давно вже не пам'ятала такого натовпу людей, що прийшли вшанувати пам'ять одного з тих малих синів народу, що створив велике діло» [34].

Як повідомляла преса, офіційна частина свята розпочалася короткою промовою голови Товариства львівських друкарів В. Кубицького та рефератом про початок українського друкарства, виголошеним директором Національного музею І. Свенціцьким. Після чого із привітаннями виступили представники багатьох наукових, культурно-просвітницьких товариств і громадських організацій — К. Студинський від НТШ, М. Галушинський від «Провісти», К. Малицька від Українського педагогічного товариства, В. Кучер від Товариства наукових викладів ім. П. Могили, С. Федак від сеньйорату української Ставропігії, І. Громницький від «Учительської Громади», М. Рудницька від Союзу Українок, а також численні гості, що представляли професійні та підприємницькі спілки, — Б. Скаляк від Окружної ради професійних організацій, А. Гаврилко від українських приватних підприємців, А. Древняк від Спілки палітурників, А. Гоявічинський від гremiumу (об'єднання) власників друкарень та А. Кусик від Товариства друкарських працівників «Ognisko». Були зачитані також численні привітальні телеграми, які надійшли з нагоди ювілею на адресу українських друкарів від навчальних, студентських, спортивних інституцій та багатьох редакцій місцевих часописів, зокрема від «Громадського Голосу», «Діла», «Заграви», «Нового Часу», «Свободи» [34].

Окрасою академії стала її концертна частина, в якій взяли участь чоловічі хори робітничих спілок міста — «Зорі» та «Ogniska», український хор «Бандурист» та оперний співак К. Андрієнко, що виконали низку українських пісенних композицій, справивши неабияке враження на присутніх: «Надзвичайно вміло підібрані пісні одностайного ідейного характеру (“Вічний революціонер”, “Було колись”, “Прометей”, “Пролетарська пісня”) у прегарному виконанню ще більш зміцнили настрої бодрости, який панував на тому святі революційного поступу духа» [34].

Позитивно відгукнулися про організоване українськими друкарями свято з нагоди 350-річчя українського друкарства й окремі

польськомовні суспільно-політичні та робітничі пресові органи — «Chwila» [52], «Dziennik Ludowy» [53], «Ognisko» [51; 54]. Як і в українській пресі, в них підкреслювалася чудова організація і цікава програма самого заходу та водночас наголошувалося на особливій національно-культурній значущості цих урочистостей. Зокрема, у відгуку газети «Dziennik Ludowy» зазначалося: «У той час, коли польський гакатист Прошинський разом із професором університету (!) Грабським заперечують існування окремої української нації, українська спільнота живе і, незважаючи на поліційні утиски, доводить свою культурну цінність», підтвердженням чому й слугували організовані святкування з нагоди появи першої української книги у Львові [53].

Розгортання теми ювілейних урочистостей на сторінках галицької преси у подальшому віднайшло своє продовження в бібліографічних анонсах та оглядах літературної критики тих видань, які вийшли з нагоди 350-річного ювілею українського друкарства у той час. Насамперед це опубліковані в «Ділі», «Старій Україні» та часописі «Ognisko» відгуки на святкові номери «Старої України» та «Бібліологічних Вістей», на видану спілкою «Друкар» пропам'ятну книжку, яка висвітлювала відзначення ювілею у Львові, — «Свято української друкованої книги в пам'ять 350-ліття появи першої української друкованої книги у Львові», а також на праці І. Свенціцького «Початки книгопечатання на землях України. В пам'ять 350-ліття друкованої книжки на Україні у Львові 1573—4» та І. Огієнка «Історія українського друкарства», яка хоч і вийшла з деяким «припізненням» — лише 1925 р., але готувалася саме до річниці українського друкарства.

Серед рецензентів були як відомі представники української науки, зокрема історики, літературознавці та мовознавці Я. Гординський, І. Крип'якевич, І. Огієнко, К. Студинський, так і «безіменні», не встановлені нами, дописувачі. І. Огієнко високо оцінив той «найгідніший спосіб» відзначення ювілею початку книгодрукування в Україні, що ознаменувався появою у той час «найкращих праць з історії українського друкарства», які передусім презентував «найкращий вінок на могилу Івана Хведоровича» — святковий випуск «Бібліологічних Вістей». Він звернув увагу на ґрунтовність представлених тут досліджень, особливо виділивши розвідки С. Маслова

«Друкарство на Україні в XVI—XVIII ст.» та В. Романовського «Іван Федоров і друкарська справа на Волині в XVI ст.», й у підсумку відзначив його непересічну вартість для майбутніх поколінь науковців: «Дослідники українського друкарства не один ще раз скажуть київським видавцям своє щире спасибі за таке цінне видання, до того ще й багато прикрашене розкішними знімками» [25].

Не менш прихильний відгук отримало і ювілейне число «Старої України», в якому, на думку І. Крип'якевича, всі «статті освітлюють з різних сторін діяльність першого українського друкаря і дають багато нового матеріалу», а присвячені пошукам надгробного каменя І. Федоровича мають навіть «сензаційний характер». Аналіз змісту дав підстави рецензентові стверджувати про значну наукову цінність цього видання: «В цілості цей випуск “Старої України” є незвичайно цінним вкладом в історію друкарства, виданням, яким рівно може користуватися широка публіка, як і спеціалісти-дослідники» [21].

Короткий, але надзвичайно схвальний відгук на ювілейний випуск «Старої України» опублікував й польськомовний часопис Товариства львівських друкарів «Ognisko». У ньому відзначалося передусім різноманітність і змістовність представлених розвідок, присвячених книжці та друкарству в Україні, а особливо діяльності у Львові першодрукаря І. Федоровича, який видав тут 350 років тому першу українську книжку. Підкреслювалося також репрезентативність поданого бібліографічного, хронікального й ілюстративного матеріалу: «Крім того, містить багатий бібліографічний відділ, новини й ін. Випуск прикрашений 47 ілюстраціями і рисунками зі стародавніх книг та друків, а кожна стаття починається старожитними ініціалами» [39].

Газета «Діло» та часопис «Ognisko» закликали своїх читачів ознайомитися з перебігом організованого українськими друкарями у Львові свята з нагоди 350-ліття українського друкарства за допомогою невеликої книжечки «Свято української друкованої книги в пам'ять 350-ліття появи першої української друкованої книги у Львові». Невідомий дописувач під криптонімом В. Д. зазначав у «Ділі»: «В ній читач знайде реферати й привіти, виголошені на Академії, а також усі ті поезії, які зложилися на вокально-музикальну частину свята. Словом — книжечка репродукує цілий перебіг

згаданої академії разом з чудовою програмкою» та є дуже «милою памятною», «котру повинен набути не лише кожний учасник свята, а й взагалі кожний наш громадянин» [3]. У свою чергу, часопис «Ognisko» коротко висвітлював її зміст — подавав перелік доповідей й інформував про привітання громадськості, відзначав відповідне тематиці художньо-технічне оформлення: «Брошура ілюстрована старими зразками друку, зображеннями первісної друкарні і друкарського пресу, а також фотографією новочасної ротаційної машини», а також сповіщав, що через конфіскацію низки матеріалів її було видано другим накладом [36].

У відгуках Я. Гординського [11] та К. Студинського [40], опублікованих на шпальтах «Старої України», аналізувалися приурочені до ювілею українського друкарства фундаментальні праці І. Свенціцького та І. Огієнка. Рецензенти відзначали той вагомий внесок, який зробили автори цих наукових творів у дослідження історії українського друкарства, кожен з них по-своєму презентував його здобутки. Так, Я. Гординський звернув увагу на те, що праця І. Свенціцького дає можливість оцінити українську стародруковану книгу перш за все з точки зору її мистецького оформлення, бо на той час це була «найбільша збірка прикрас словянських стародруків взагалі і перша систематична збірка прикрас українських стародруків з окрема». За підрахунками рецензента, у книзі містилося «507 зразків стародруків і ритодруків» та ще «55 прикрас із старих українських друкованих та писаних книжок» — отже, сумарно «562 — число справді імпазантне». Збірка презентувала зразки видань усіх давньоукраїнських друкарень, а також надрукованих поза межами України, що давало «докладний образ українського друку від XV до кінця XVIII ст.» [11, с. 166]. Особливої ваги цим матеріалам, на його думку, надавав історичний коментар автора, який детально роз'яснював причини «невеликого видавничого руху на Україні», пов'язуючи це насамперед із тривалим чужоземним пануванням на її землях [11, с. 167]. У підсумку, Я. Гординський наголошував на необхідності ґрунтовного дослідження мистецтва старої української друкованої книги, «що вияснилиб сю справу з різних боків», а основою для цього слугуватиме праця І. Свенціцького, яка «дає дослідникови дуже цінний матеріал до таких студій» [11, с. 169].

Натомість К. Студинський, аналізуючи книгу І. Огієнка, вказував на її надзвичайну цінність з погляду вивчення історичного

розвитку національної культури української книги: «Книжка проф. Огієнка се огляд нашої культури за протяг чотирьох віків. Вона дає величні докази, як сею культурою дорожили наші батьки, які перепони вони переборювали, який чудовий вклад вносили вони до скарбниці культури Славянства, з якою терпимостю і пошаною відносилися вони до культурних змагань иньших народів, що замешкували етнографічну українську територію, та як українську культуру, а спеціально друкарство, нищила Московщина протягом 17 і 18 віку, коли вона вже станула сильнішою ногою на українських землях» [40, с. 35]. Рецензент рекомендував її не тільки професійному науковому колу, а й молодим дослідникам, що прагнуть «занятися широко закровоною історією поодиноких друкарень, книжок, чи друкарів» [40, с. 36].

Підсумовуючи, зазначимо: у складних суспільно-політичних та економічних обставинах міжвоєнної святкування 1924 р. 350-літнього ювілею українського друкарства стало демонстрацією єдності розділеного кордонами українського народу та його самодостатності, що повною мірою підтверджують матеріали як україномовної, так і польськомовної галицької преси. Відзначення цієї річниці сприяло приверненню уваги не тільки науковців, а й широкого кола громадськості в Радянській Україні й Галичині та співвітчизників за кордоном до історії українського книгодрукування й мистецтва оформлення стародрукованої книги, про що свідчила поява ювілейних випусків журналів і праць, хорошою рекламою яких слугували схвальні відгуки, вміщені на сторінках місцевих часописів. Влаштування урочистостей активізувало діяльність українських видавничих осередків у плані популяризації рідномовних друків, найбільш яскравим проявом чого було ініціювання товариством «Просвіта» у 1924 р. регулярного проведення «Місяця книги» в Галичині [23], та зумовило актуалізацію проблем культури видання у галицькій пресі і в наступні роки.

1. Академія з нагоди 350-ліття української книжки // Новий Час. — 1924. — 22 трав. (ч. 37).
2. [Буняк П.]. Iwan Fedorowicz / (p) // Ognisko. — 1924. — № 4.
3. В. Д. Свято української друкованої книги / В. Д. // Діло. — 1924. — 27 лип. (ч. 164).
4. В. К-о. Радянська книжка на пражських Veletrh-ax / В. К-о // Діло. — 1924. — 1 квіт. (ч. 72); 2 квіт. (ч. 73).

5. Виставка українських друків і книжкової графіки в Празі // Діло. — 1924. — 29 берез. (ч. 70).
6. *Возняк М.* Доля друкарні Ів. Федоровича / Мих. Возняк // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 46—48.
7. Всеукраїнська Академія Наук бідує // Діло. — 1924. — 7 берез. (ч. 51).
8. *Галабурда Г.* Іван Федорович. Життя і діяльність. (У 350-ліття першої друкованої книжки на Україні) / Гр. Галабурда // Літературно-Науковий Вістник. — 1924. — Т. 83, кн. 5. — С. 46—48.
9. *Галабурда Г.* Як Львів поминав Ів. Федоровича в 300-ті роковини його смерті (1883 р.) / Гр. Галабурда // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 58—59.
10. *Голубець М.* Графіка друків Ів. Федоровича / Мик. Голубець // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 42—45.
11. *Гординський Я.* Культура української друкованої книжки в XV—XVIII ст. / Ярослав Гординський // Стара Україна. — 1924. — Ч. 11. — С. 165—169.
12. *Дорошенко В.* Перша книжка надрукована на Україні «Апостол» Ів. Федоровича. Львів, 1574. Бібліографічний опис / Вол. Дорошенко // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 38—41.
13. З нагоди 350-ліття появи першої друкованої української книжки [оголошення] // Громадський Голос. — 1924. — 17 трав. (ч. 20).
14. З нагоди 350-ліття появи першої української друкованої книжки [оголошення] // Наш Прапор. — 1924. — 14 трав. (ч. 96).
15. *Зілинський І.* Львів чи Заблудів? / Ів. Зілинський // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 54—58.
16. *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Л., 2002. — 520 с.
17. *Калинович І.* Значіння і завдання книжки (З нагоди 350-літнього ювілею української книги) / Іван Калинович // Народня Просвіта. — 1924. — Ч. 3. — С. 33—35.
18. *Кревецький І.* Доля надгробного каміня Ів. Федоровича / Ів. Кревецький // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 48—50.
19. *Кревецький І.* Спомини Ів. Федоровича про початки друкарства на Україні / Ів. Кревецький // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 35—37.
20. *Крип'якевич І.* Папір українських друків Ів. Федоровича / Ів. Крип'якевич // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 45—46.
21. *Крип'якевич І.* Стара Україна. Часопис історії і культури / Іван Крип'якевич // Діло. — 1924. — 18 верес. (ч. 207).
22. *Михайлович Б.* Наукове зацікавлення надгробним камінем Івана Федоровича / Б. Михайлович // Стара Україна. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 50—54.

23. Місяць книжки // Діло. — 1925. — 3 жовт. (ч. 220).
24. Недостача української книжки // Діло. — 1924. — 27 берез. (ч. 69).
25. *Огієнко І.* Бібліологічні Вісти. Часопис, присвячений питанням бібліографії, бібліотекознавства, бібліофілії, видавництва та друкарства. Видає Український Науковий Інститут Книгознавства. Київ, 1924 р. Ч. 1—3: 350 років українського друку 1574—1924. С. 176+(6). 8° / *І. Огієнко* // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 12. — С. 192—193.
26. *Огієнко І.* Ів. Хведорович в науковій літературі (1704—1924) / *Ів. Огієнко* // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 62—74.
27. *Огієнко І.* Іван Хведорович, фундатор постійного друкарства на Україні. Життя і діяльність / *Ів. Огієнко* // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 21—34.
28. *Огієнко І.* Історія українського друкарства / *Іван Огієнко*. — Л., 1925. — 420 с.
29. *Огієнко І.* Перший український друкар Іван Хведорович. Крашанка на могилу фундателя постійного українського друкарства — Івана Хведоровича / *Ів. Огієнко* // *Діло*. — 1924. — 27 квіт. (ч. 93).
30. [*Охримович С.*]. В 350-літте української книжки / *Ст. Ох.* // *Новий Час*. — 1924. — 27 квіт. (ч. 31).
31. *Палюх О.* Українське книговидання у Львові 20-х років ХХ ст. в ретроспективі газети «Діло»: умови видавничої діяльності, мережа видавництв / *Ольга Палюх* // *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. — Л., 2009. — Вип. 1(17). — С. 177—199.
32. Перша виставка українських друків і книжної графіки в Празі // *Діло*. — 1923. — 28 груд. (ч. 210).
33. *Свенціцький І.* Памяти першого друкаря України / *Іл. Свенціцький* // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 20.
34. Свято культури // *Діло*. — 1924. — 21 трав. (ч. 110).
35. Свято 350-ліття друкарства на Україні // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 59—62.
36. Свято української друкованої книги // *Ognisko*. — 1924. — № 6. — С. 4.
37. *Січинський В.* Гравюри українського перводруку. (До ювілею українського друкарства) / *Володимир Січинський* // *Літературно-Науковий Вістник*. — 1924. — Т. 83, кн. 6. — С. 150—158.
38. *Солонська Н. Г.* «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20 — початку 30-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спеціальність 07.00.08 / *Солонська Наталія Гаврилівна*. — К., 1997. — 23 с.
39. «Стара Україна» // *Ognisko*. — 1924. — № 3.

40. *Студинський К.* Проф. Ів. Огієнко: Історія українського друкарства. Т. І. Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV—XVIII вв. (Збірник фільологічної секції Наук. Тов. ім. Шевченка Т. XIX, XX, XXI). Львів, 1925. Ст. II+418 / К. Студинський // *Стара Україна*. — 1925. — Ч. 1/2. — С. 35—36.
41. 1574—1924. В 350-ліття друкарства на Україні // *Стара Україна*. — 1924. — Ч. 2/5. — С. 19.
42. Українська книжкова та графічна вистава в Празі // *Наш Прапор*. — 1924. — 16 квіт. (ч. 78).
43. Українська книжково-графічна виставка // *Діло*. — 1924. — 18 квіт. (ч. 86).
44. Українські друкарські робітники міста Львова... [оголошення] // *Новий Час*. — 1924. — 18 трав. (ч. 36).
45. Українські друкарські робітники улажують з приводу 350-ліття укр. книжки... // *Діло*. — 1924. — 17 трав. (ч. 104).
46. *Черниш Н. І.* Проблеми книжкової справи та історії книги на шпальтах часописів Галичини початку XX с. (За матеріалами часопису «Стара Україна») [Електронний ресурс] / Черниш Н. І. // Проблеми книжкової справи та історії книги на шпальтах... — Режим доступу: journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2226.
47. Ювілейна вистава стародруків у Національному Музеєві (ул. Мохнацького, 42) // *Новий Час*. — 1924. — 6 берез. (ч. 17).
48. Ювілейна виставка стародруків у Національному Музею // *Діло*. — 1924. — 1 берез. (ч. 46).
49. *Ясінчук Л.* 350-ліття першої української книжки / Л. Ясінчук // *Наш Прапор*. — 1924. — 21 трав. (ч. 102).
50. *Ognisko*. — 1924. — № 5.
51. *Święto książki* // *Ognisko*. — 1924. — № 4.
52. *Święto książki ukraińskiej* // *Chwila*. — 1924. — 22 maja (№ 1862).
53. 350-lecie książki ukraińskiej // *Dziennik Ludowy*. — 1924. — 23 maja (№ 117).
54. 350-lecie książki ukraińskiej // *Ognisko*. — 1924. — № 2.

Василь Пастушина

ОБРАЗИ ПОЛЬЩІ ТА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛІВ «СУРМА» І «РОЗБУДОВА НАЦІЇ»

Досліджено образ Польщі у журналах «Сурма» та «Розбудова Нації». Схарактеризовано діяльність Юзефа Пілсудського — одного з